

ZIGENARE

AF

ARTHUR THESLEFF

NORDISKA MUSEETS FÖRLAG.

ARKIVS BIBLIOTEK	
2007 -01- 03	
118:13:73	(br.)

ZIGENARE

AF

ARTHUR THESLEFF

EN INLEDANDE ÖFVERSIKT TILL DET AF FÖRFATTAREN VID
SKANSENS VÅRFEST 1904 ANORDNADE ZIGENARLÄGRET.

STOCKHOLMS STADS- ARKIVS BIBLIOTEK	
2007 -01- 03	

»MINKA»

NOMADISERANDE ZIGENARE, SIEBENBÜRGEN.

Det finnes ett folk på jorden, med ett eget språk, egna seder och bruk, hemlöst och utan fädernesland, fattigt och eländigt, irrande kring världen. Detta folk kallas zigenare. Öfverallt hafva dessa zigenare varit fruktade men tillika utsatta för en förföljelse, som omöjligt kunnat vara grymmare.

Den olivfärgade hyn, de glödande svarta ögonen, glansen i det vilda, ofta långa blåsvarta håret, de graciösa, böjliga rörelserna, det osäkra och flyktiga i blick och åtbörder göra zigenaren lätt igenkänlig. Längre visste man ingenting om detta folk ehuru det

NOMADISERANDE ZIGENARE, RUMÄNIEN.

är utbreddt i alla världsdelar och oaktadt det lefvat fem århundraden i Europa. Först i medlet af förra århundradet har det blifvit utredt, att främre Indien är alla zigenares ursprungliga hemland. Tidpunkten när zigenarne utsträckte sina vandringar öfver Indiens gränser är höljd i dunkel. Aldrig kommer man väl häller att kunna förklara den inre orsaken till zigenarnes ständiga vandringar. I femte århundradet efter Kr. funnos zigenare i Persien, i 9:de århundradet fördes ett utrotningskrig mot dem i Mindre-Asien; år 1322 funnos de på Kreta och före år 1346 på Korfu.

År 1417 intränger detta främmande, mörkfärgade folk i det kristna Europa. Det visar sig vara hem-

lost, utan gud, utan sedliga begrepp, utan heder och utan tradition. Det enda det kan är att flicka kittlar dansa, musicera, spå, bedraga och stjäla. Vid denna tid uppkom legenden om deras egyptiska härkomst, man trodde dem vara förföljda pilgrimer från det fjärran Egypten. De fingo samma år företräde hos kejsar Sigismund, som gaf dem rekommendationsbref åt hela världen och år 1422 voro de på väg till Rom, där påfven som var lika lätt att narra, gaf dem förlåtelse för deras synder. Aldrig hade i Europa rådt en sådan oreda, söndring och upplosning som vid denna tid, då zigenarne innästlade sig, och öfverallt blefvo en landsplåga. Snart började en hemsk tid för dem. De blefvo förklarade fågel-fria, man jagade dem som vilda djur, hängde dem, hvar man blott träffade dem, piskade, hudflängde, brände dem. Intet medel var för dåligt för att utrota denna ohyra. Det ena landet sökte öfverträffa det andra i grymhet och detta fortfor i århundraden. Men ingenting hjälpte, zigenarne funnos ändå.

Äfven en humanare behandling hafva dock zigenarne fått erfara. I slutet af 1700-talet vidtogos i Österrike och Ungarn, äfvensom i Spanien, åtgärder för att få zigenarne bofasta. Men till något resultat ledde dessa icke. Det visade sig omöjligt att förmå

zigenarne att inflytta i ordentliga hus, endast med våld kunde barnen skiljas från föräldrarna och bundna med rep fördes de till skolan. Ett kolonisationsförsök, som karakteriserar zigenarne, gjordes i Tyskland åren 1830—37. Zigenarbarnen undervisades i en skola och de fullvuxna höllos till arbete. Men dessa tröttnade snart, sålde anstaltens spadar och hackor för brännvin, begynte åter ströfva omkring och lockade sina barn till sig. De stormade slutligen anstalten i afsigt att uttaga barnen, men polisen hindrade dem att fullfölja denna plan. Slutligen fingo några af de anständigare tillstånd att utfå sina barn. Dessa förde de sedan i triumf till närmaste värdshus, där de läto dem dricka sig sanslösa af brännvin. Under den nyaste tiden hafva äfven en del intressanta kolonisationsförsök med zigenare gjorts, men de hafva i regel fullständigt misslyckats.

Hvarken genom uppfostran eller tvång kunna zigenarne förändras. Genom en naturlig utveckling har likväl en förändring skett. I de länder, där zigenare finnas i större mängd, har i följd af konkurrensen dem emellan en stor del af dem blifvit bofast. Då Ungarn eger öfver 280,000 zigenare, Rumänien kanske ännu flera, är det ju otänkbart att alla dessa skulle vara ständigt kringstrykande. De

NOMADISERANDE ZIGENARE, SIEBENBÜRGEN.

hafva blifvit bofasta till en viss grad, men deras karaktersegendomligheter äro fortfarande desamma. Äfven hos dem som äro bofasta endast slumrar vandringsdriften, den bryter ofta lös med förnyad, förstärkt kraft utan märkbar orsak. Tältzigenarne utsträcka sina vandringar så långt de finna mark under fötterna. Det finnes exempel på att bulgariska zigenare tågat till Vladivostok och därifrån genom Kina och Sibirien via Finland till Spanien. Som ett bevis på, huru oförenlig med zigenarnaturen bofastheten är, må nämnas, att zigenarne i sitt språk helt och hållet sakna ord för begreppet bo, då de för begreppet vandra hafva fem ord.

Zigenarne kunna icke bedömas efter någon vanlig måttstock. De kunna icke förstå kulturen och vilja icke tillegna sig densamma. Deras samfund bildar den fullständiga motsatsen till kulturen. Zigenarne betrakta sig icke som lågt stående parias, utan de inbilla sig att de stå högre än den civiliserade människan. All deras diktan och traktan går ut på att förbli zigenare och lefva zigenarlif.

Zigenarne fordra dock en viss grad af kultur hos de folk, bland hvilka de lefva; de trifvas icke bland lågt stående folkslag. De äro ett kulturens parasitfolk. Där folken ännu ej hunnit höja sig nämvärdt i civilisation, där finnas zigenare fortfarande, men med kulturens stigande försvinna de. Såsom tillfälliga gäster besöka de dock tid efter annan äfven de i kultur högst stående staterna.

Zigenarnes hufvudsakliga näringar äro musik, dans, kittelflickning jämte bedrägerier af alla slag, i form af spådomar, kortkonster, besvärjelser, kvacksalveri och stöld. Genom tiggeri erhålla de dock det hufvudsakliga för sin existens.

Zigenarmusiken har man kallat zigenarnes nationalepos. Den är af indiskt ursprung och skiljer sig väsentligt från den västerländska musiken. Zigenarne använda i sin musik mycket fina nyanser, tredjedels-

toner och kvarttoner och deras rytmik eger en rikedom, om hvilken den västerländska musiken ej har en aning.

Zigenardansen är äfven af orientaliskt ursprung. Den är stadd i utdöende och man finner den endast undantagsvis ännu i Spanien i sin ursprungliga, vildt passionerade form.

Zigenarpoesien öfverensstämmer i allmänhet med andra folkslags poesi. Starkast framträda själfallet naturstämningarna. Zigenarnes uppfattning om naturen är den lägsta naturalism. Deras lefnadssätt har gjort dem till naturens slafvar.

Zigenarspråket häfdar fullkomligt sin rätt att kallas ett språk. Det har visserligen uppblandats med de folks språk, bland hvilka stammen vandrat, men i sin kärna är det ett språk, som mest af alla liknar det urariska sanskrit. Språket är zigenarnes största hemlighet. För ett kastfolk som zigenarne är ett hemligt språk af stor betydelse. Det är hufvudsakligen detta språk, som hållit zigenarne samman, så att de icke i tidernas lopp gått upp i de folk, bland hvilka de vandrat, utan ännu den dag som är bilda ett eget samfund.

Hvilka vägar zigenarne kommit till Norden är ej fullt utredt. Man har skäl att antaga, att de kommit till Sverige ifrån Skottland. Den äldsta kända urkund, angående zigenarne i Danmark är ett bref från Konung Jakob IV af Skottland till konung Hans af Danmark, skrifvet år 1505, däri det heter, att grefve Antonius Gagino af lilla Egypten ville draga öfver till Danmark och att konung Hans måtte mottaga honom med nåd. Vi veta icke om denne verkligen kom öfver till Danmark, men år 1511 uppträdde i trakten af Slesvig en viss Junker Jörgen från Egypten.

Zigenarnes första uppträdande i Sverige synes ha egt rum år 1512. I Olai Petri svenska krönika heter det nämligen att »samma år her Steen war höffuizman worden, kom en part aff thet folket som fara om-

kring ifrå thet ena landet til thet andra, them man kallar Tatare, hijt i landet och til Stockholm; förra hade the aldrig her varit.»

I Stockholms stads tänkeböcker 1512 heter det: »de tattere kommo hit i byn, hvilke sades vara af Klene Egiffti land.» Deras »höfvitsman het herr Antonius, en grefve med sin grefvinna.» Dessa härbergerade i St. Laurentii gillestuga.

I det svenska riksarkivet förvaras två pass, utfärdade år 1577 af hertig Magnus af Sachsen-Lauenburg och markgreffinnan Cecilia, Gustaf Vasas måg och dotter för »tattaren» eller som han ock kallas »egiftiern» Anders Faa. Släkten Faa tyckes varit talrik och vidt utbredd i Skottland och fanns där ännu år 1624. John Faa hette den zigenarhöfding i Skottland, som spelat kanske den mest romantiska rollen i zigenarfolkets historia. Så är han besjungen af skalden Sturzen-Becker (Orvar Odd).

Tager man vidare i betraktande, att Laurentius Petri år 1573 skrifver om zigenarne, att de till största delen äro »skottar, jutar, baggar och svenskar», så kan man antaga, att de första zigenare i Sverige kommit från Skottland via Danmark.

Sverige vidtog liksom alla andra stater åtgärder emot zigenarne. År 1560 utverkade Laurentius

Petri att »med Tartare skal Prästen sig intet befatta hvarken jorda theras lik eller Christna theras barn», hvilket påbud vid ett prästmöte i Linköping år 1594 upplifvades. All beröring med tattare skulle vara förbjuden och ingen kyrklig handling komma dem till del. Kyrkoherden Ericus Petri Munke-torpensis skildes utan förbarmande från tjänsten, emedan han låtit »de uppenbara Guds föraktare tattarne» erhålla nattvarden. Regeringen beflitade sig allt mer och mer om att genom en barbarisk lagstiftning blifva tattarne kvitt och slutligen stadgade en Kunglig förordning af den 5 Juli 1637 att alla manliga tattare, som blefvo gripna inom Sveriges gränser skulle utan dom och ransakning hängas samt deras kvinnor och barn ur landet drifvas, hvilken lag dock ej hade någon åsyftad verkan. Någon zigenaraf-rättning är likväl icke känd från Sverige. Först år 1772 kom en mildare lagstiftning till stånd, i det zigenarne uppmanades att välja fast bostad och egna sig åt något bestämdt hederligt yrke.

Zigenarne voro på 1500-talet kända öfver en stor del af Sverige. År 1525 ströfvade de omkring i Upland och Södermanland, år 1555 finner man dem i Småland och år 1572 anhöllos zigenare i Vestergötland och fem år senare i Vestmanland. År 1579 funnos de i Norrland.

Redan år 1573 uppräknade Laurentius Petri såsom deras näringsfång »lögn och bedrägeri, stöld och rof, kokleri (trolldom) och att de kunde hia (skrämma) folk» och år 1624 heter det, att »tattarne flytta omkring i stora hopar och besvära allmogen med tiggeri, tjufnad, spådom och trolldom». Att zigenarne i forna tider använde sin läkedomskonst på människor, till och med högtstående, finnes i historien exempel på. Hertiginnan Elisabeth af Mecklenburg skref till sin broder konung Johan III, att hennes gemål varit sjuk på samma sätt som konungen nu var, då några tattare kommo till trakten af det slott, där hertigen residerade. En kvinna i bandet fick tillstånd att använda sin förmåga att bota, hon tog rötterna af hvita liljor samt ister af en galt, rörde ihop detta samt smorde hertigen därmed framför en eld. Patienten blef frisk. Om nu Johan ville försöka samma medel, skulle hertiginnan sända honom ett förråd af den nämnda roten.

En sägen förtäljer att två zigenarkvinnor lyckats komma fram till Ulrika Eleonora och spått henne, att Karl XII, som just då belägrade Fredrikshall, skulle stupa och på tronen efterträdas af prinsessan.

I århundraden fortforo zigenare att genomströfva Sverige, ofredande befolkningen. Småningom öfverflyttade större delen till Norge och till Finland.

Finland har fått sina zigenare från Sverige. Första gången de visade sig i Finland var år 1559 på Åland, men de blefvo då återsända till Sverige. År 1584 uppträdde i Finland ett följe på 37 personer (alla med svenska namn), hvilka Pontus de la Gardie lät fängsla, och år 1597 hade ett följe på 200 personer vant sig att ströfva fram och tillbaka genom landet. De fängslades i östra Finland i trakten af Nyslott och skulle drifvas öfver gränsen till Sverige, icke till Ryssland, ehuru den ryska gränsen den tiden låg endast några mil från Nyslott.

Zigenare funnos därefter i Finland antagligen i stor mängd och anmärkningsvärdt är att under 1600-talet ett enastående försök gjordes till deras civiliserande, hvilket försök dock ej ledde till något tillfredställande resultat. Det var Per Brahe, som till landets försvar ville använda zigenare. Dessa fingo lof att »nedersätta sig på öde hemman i Pielis, der ock desse exerceras i Krigswäsende med allmoggen». De lofvade att afstå från »tiggande och söka sin näring genom arbete, lofwa ock hädanefter intet wilja swärta sina barn». Längre trodde man nämligen, att zigenarne svärtade sina barn. P. A. Gadd omtalar till och med att de »använda Lycopus för att de må se svarta ut och likna egyptier».

De zigenare, som i närvarande tid ännu finnas i Sverige, hafva till stor del redan denationaliserats. Af Sveriges forna tattare finnas ännu rester, bl. a. i Halland. Deras utseende och karaktärsegendomligheter visa deras härstamning. Men Sveriges egentliga zigenarstam har dock ingalunda utdött, ej heller uppgått i folket, den lefver fortfarande lifskraftig och talrik — i Finland. Under den senaste tiden tyckas zigenare återvända till Sverige från Finland och oroa befolkningen i Norrland.

Från Skandinavien hafva Finlands zigenare hemtat sina familjenamn. Af 110 släkter ega 101 svenska familjenamn. En släkt är fortfarande utbredd öfver Sverige, Norge och Finland och fyra mera kända släkter äro gemensamma för Finland och Norge.

På grund af språket kunde man kalla Finlands zigenare svenska och icke finska. Lånorden i deras språk visa deras tidigare vandringar. Det finnes i den finska zigenardialekten lånord, som äro upptagna i norra Sverige och sådana från mellersta och sydliga Sverige, och ännu vida längre kan man i språket spåra deras tidigare vandringar på grund af danska, plattyska, slaviska, grekiska och armeniska lånord.

Zigenarnes förekomst i Sverige har icke gått förbi utan att lämna spår efter sig. I det svenska tjufspråket finnas bl. a. massor zigenarord, som därifrån trängt till gatpojkspråket.

Utom de svenska zigenarne eller tatarne, som ständigt finnas i landet och redan blifvit bofasta, uppehålla sig ännu i Sverige årligen äkta, ursprungliga tältzigenare såsom tillfälliga gäster, hvilka efter en tid åter resa utan mål till aflägsna trakter.

Juni Seim
 Helsingis
 18. 7. 78

Pris **50** öre.

Centraltryckeriet, Sthlm.

201